

Z POKLADNICE PŘÍBĚHŮ

NEJNOVĚJŠÍ AKVIZICE ARCHIVŮ ZAHRANIČNÍCH ČECHŮ V NÁRODNÍM ARCHIVU

LENKA KLOČKOVÁ – ROMAN ŠTĚR

V Národním archivu je uchovávána řada archivních fondů, které jsou cenným pramenem k dějinám zahraničních Čechů. Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek Národního archivu se od svého vzniku v roce 1996 soustředí mj. na získávání osobních archivů předních osobností politického a společenského života, včetně archivů zahraničních Čechů. Rozvíjíme spolupráci s krajařskými organizacemi po celém světě a v rámci naší akviziční práce usilujeme o naplňování dlouhodobé strategie ochrany a uchování archivního dědictví vytvářeného Čechy v zahraničí. Můžeme se při tom opřít o naši dosavadní velmi úspěšnou spolupráci s krajařskými organizacemi, jako jsou Beseda Slovan Ženeva, Česká beseda Zá-hřeb, Československý spolek Domov Basilej, Sokol New York, Sokol Paříž, Sokolská župa Švýcarská, Svaz Čechů v Chorvatsku, Svaz spolků Čechů a Slováků ve Švýcarsku, Školský spolek Komenský Vídeň, Zahraniční obec sokolská, a řadou dalších. Tato naše spolupráce byla zúročena i v řadě přejímek, ať již osobních archivů či archivů spolků. S některými významnými akvizicemi z posledních si vás dovolíme v našem příspěvku seznámit.

Spolupráce Národního archivu s osobnostmi z řad zahraničních Čechů a s krajařskými spolky představuje také jeden „*velký příběh*“.

Z přejímek realizovaných v posledních letech jmenujme osobní archiv spisovatele, novináře, účastníka protinacistického odboje Dušana Havlíčka, který byl rovněž dlouholetým spolupracovníkem časopisu *Listy*. Písemnosti Dušana Havlíčka byly předány NA prostřednictvím knihovny Masarykovy demokratické akademie v letech 2019–2020, a to díky laskavé spolupráci a vstřícnosti vedoucího kanceláře Masarykovy demokratické akademie Patrika Eichlera. Za nejcenější část fondu můžeme považovat korespondenci Dušana Havlíčka s významnými osobnostmi československého exilu jako například Ivanem Medkem, Zdeňkem Mlynářem, Jiřím Pelikánem, Milanem Schulzem, Otou Šikem. Součástí osobního archivu Dušana Havlíčka je také soubor exilových periodik včetně časopisů *Listy* z let 1971–2011.

Rádi připomínáme i významný fond faráře presbyterní církve, účastníka zahraničního protinacistického odboje, později významného představitele odboje protikomunistického, Blahoslava Hrubého a jeho manželky Olgy Hrubé, překladatelky a bojovnice za lidská práva. Ve fondu jsou mj. uloženy válečné deníky Blahoslava Hrubého, rozsáhlá korespondence Československého pomocného výboru pro uprchlíky v Marseille, jehož byl v roce 1940 Blahoslav Hrubý spoluzakladatelem. Fond obsahuje také rozsáhlou korespondenci manželů Hrubých s Alicí Masarykovou.

Další významnou akvizicí Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek Národního archivu je předání části osobního archivu bývalého ředitele Nadace Charty 77, Františka Janoucha, který jsme převzali v březnu 2019 ve Stockholmu. Naši pracovníci na místě vybrali za archiválie přibližně 14 běžných metrů dokumentů. Některé se týkají nejen osobního, profesního či politického života Františka Janoucha, ale též jeho rodinných příslušníků. Mezi těmito je třeba zmínit zejména rozsáhlý soubor dokumentů z provenience významného českého vědce a politika prof. Arnošta Kolmana. Celý soubor dokumentů je obzvláště významný pro studium fungování Nadace Charty 77 a filantropických a vydavatelských aktivit československého posrpnového exilu. Archiválie byly za pomoci české ambasády ve Švédsku přepraveny do České republiky.

Archivní fondy Národního archivu významně obohacují také dokumenty Blanky Karlsson. První kontakty mezi Blankou Karlsson a dnešním Národním archivem proběhly již na konci 90. let 20. století díky konferencím zahraničních Čechů, kterých se Blanka Karlsson pravidelně účastní a do jejich programu je pravidelně komponovaná také návštěva archivu. Že byl NA předurčen pro trvalé ukládání rozsáhlého osobního archivu Blanky Karlsson, bylo vyjádřeno již na počátku dnes již více než dvacetileté spolupráce i symbolicky, a to stejným datem narození Blanky Karlsson a tehdejšího ředitele archivu, významného archiváře a historika Václava Babičky.

Od roku 1999 tak začal NA ukládat dokumentaci „*historičky, kmenologičky, filoložky a bohemistky*“, jak se Blanka Karlsson sama nejčastěji charakterizuje. Je to ovšem charakteristika značně neúplná, přesnější je skutečnost, kdy o sobě Blanka Karlsson mluví jako o „*spojuje mezi dvěma kulturami: české a švédské.*“ Blanka Karlsson vystudovala historii a češtinu na pražské FF UK v roce 1981, kde o dvacet let později dosáhla i doktorátu. Po odchodu do Švédska společně se svým manželem Stellanem, diplomatem a podnikatelem, v roce 1984, našla svůj úkol v systematické propagaci české historie, jazyka a kultury vůbec ve Švédsku. Svědectvím o tom je k dnešnímu dni 92 publikovaných prací, z nichž lze zmínit především práce o J. A. Komenském a B. Smetanovi, celkem 38 svazků sebraných spisů vydaných ve dvou jazykových mutacích, v roce 2006 založené vlastní nakladatelství, ale i celá řada veřejných aktivit. Blanka Karlsson je ženou, pro kterou není žádná „vý-

zva“ nemožnou. Je autorskou vědeckého díla, řady popularizačních aktivit, filmů, rozhlasových reportáží. Věnovala se historickému šermu, má výtvarné nadání, píše pohádky i rozsáhlou autobiografii. Především však dokázala ve své vlastní rodině, co znamená bilingvismus a vzájemná úcta k jazyku a kulturní tradici svého partnera. V této tradici pokračují i oba její synové. Věříme, že alespoň částečným svědectvím o osobnosti Blanky Karlsson je její osobní archiv o stávajícím rozsahu 119 kartonů a více než 15 bm.

K významným akvizicím poslední doby bezesporu patří rozsáhlý osobní archiv Karla Kryla, skladatele, textaře, básníka a hlavního představitele československého protestsongu v letech 1963–1989, který jsme převzali na začátku srpna 2021. Do České republiky tak byly z Německa po téměř třiceti letech převezeny nesmírně cenné dokumenty a exponáty komplexně mapující zpěvákovu činnost v období po jeho emigraci v roce 1969. Osobní archivní soubor zahrnuje například rukopisy písní, audiozáznamy, koncepty pořadů Rádia Svobodná Evropa, kde umělec působil, osobní korespondenci, zápisníky či výtvarná díla. Mezi nejvzácnější součásti fondu patří zpěvákovy kytary. Toto kulturní dědictví se dochovalo díky obětavé péči a vstřícnosti básníkovy manželky Marlene Kryl, která je darovala českému státu. Národní archiv plánuje zpřístupnit unikátní dokumenty veřejnosti prostřednictvím souborné biografické výstavy, která se ve spolupráci s Muzeem hlavního města Prahy uskuteční v roce 2024.

Historicky výjimečně cenný je osobní archiv Otce Jana Langa, jedné nejvýznamnějších osobností československého exilu po roce 1948. Převzali jsme jej díky laskavosti manželů Staňových, blízkých spolupracovníků Jana Langa z kulturního a sociálního střediska Velehrad. Celý archivní fond Otce Jana Langa je velmi cenný. Archiválie zde uložené mají velkou výpovědní hodnotu, mj. dokumentují obrovský rozsah pomoci uprchlíkům z Československa, ať již to bylo po únoru 1948 anebo po srpnové invazi států varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 a úsilí Otce Langa zaměřené na všestrannou pomoc krajanům. Rozmanitost dochovaných dokumentů umožní badatelům udělat si obraz o činnosti Velehradu, o bohatých a mnohostranných aktivitách české krajské komunity v Londýně i o výjimečné osobnosti Otce Langa. S manželi Staňovými máme naplánované převzetí další části osobního archivu Otce Jana Langa v roce 2024.

Naše archivní fondy obohatily také písemnosti novináře, redaktora Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky Mgr. Pavla Pecháčka Na zprostředkování předání písemností Pavla Pecháčka do péče Oddělení fondů nestátní proveniencce a archivních sbírek NA se podílel historik Prokop Tomek, který písemnosti vybral a „nahrubo“ uspořádal. K většině předaných písemností Tomek vypracoval také stručný přehled ve fondu uložených písemností. Fond tvoří především doklady o Pecháčkově činnosti v Hlasu Ameriky a Svobodné Evropě (včetně skriptů vlastních příspěvků do vysílání). Součástí fondu jsou také materiály z Pecháčkových cest do Česko-

slovenska před rokem 1989 a také materiály ze setkání s Janem Pavlem II. Velmi cennou část fondu tvoří záznamy rozhlasových pořadů původce na audiokazetách a magnetofonových páskách, videokazety zachycující reportáže původce a dokumentární filmy.

Z dalších přírůstků můžeme upozornit na dokumenty novináře a redaktora mnichovského vysílání rádia Svobodná Evropa Milana Schulze. Fond tvoří zejména korespondence z let 1969–2008. Jedná se často o korespondenci s významnými osobnostmi československého exilu (Jiří Pelikán, Dušan Havlíček, Antonín Jaroslav Liehm a další).

V roce 2022 byly realizovány akvizice dvou cenných osobních fondů zahraničních Čechů. Fond prof. Miloslava Rechcígl – českého biochemika, spisovatele a především zakládajícího člena a dlouholetého prezidenta Společnosti pro vědy a umění (SVU) v USA a fond čs. diplomata a politika Juraje Slávika, aktivního účastníka československého pouornového exilového hnutí v USA.

Převzetí těchto fondů bylo uskutečněno díky dlouholetému kontaktu, které naše oddělení udržuje s panem Rechcíglem a Společností pro vědy a umění. Od 90. let jsme se účastnili pravidelných konferencí SVU a v rámci jedné z nich jsme uspořádali spolu s Náprstkovým muzeem vědecké sympózium – České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů. Emeritní prezident SVU M. Rechcígl se nakonec rozhodl uložit svůj bohatý osobní archiv, dokumentující činnost SVU, ale i jeho odbornou činnost v Národním archivu. V roce 2003 uspořádala SVU konferenci ve Washingtonu, věnovanou českému a slovenskému archivnímu dědictví v Americe. Na této konferenci byl dr. Křesťanovi představen Juraj Ludevít Jan Slávik, syn ministra Slávika. K předání Slávikova fondu došlo ovšem až v roce 2022. Fond zahrnuje část osobních i rodinných dokumentů, korespondenci, vlastní texty a cenná periodika a publikace.

Národní archiv dlouhodobě intenzivně spolupracuje také s krajskými spolkami. Úspěšná je spolupráce s českými a slovenskými krajanmi ve Švýcarsku. V první polovině devadesátých let ji zahájil někdejší představitel Svazu spolků Čechů a Slováků ve Švýcarsku Oldřich Černý a tehdejší ředitel Státního ústředního (dnes Národního) archivu Václav Babička. V úsilí o záchranu archivního dědictví ve Švýcarsku pomáhalo mnoho českých krajanů. Za všechny jmenujme alespoň výběrově Jiřího Krause, Jaroslava Havelku, Janu Marii Jarolímkovou, Václava Šulistu nebo poslední dobou Helenu Springinsfeld. V Národním archivu jsou pro budoucí generace uchovávány dokumenty z činnosti například Besedy Slovan Ženeva, Besedy Svatopluk Čech, Tělocvičné jednoty Baden i Československého spolku Masaryk Solothurn. Fondy českých krajských spolků obsahují rozmanité druhy materiálů od korespondence, pokladní knihy až kroniku spolku Beseda Slovan Ženeva z období 1901–1958. Jeden z posledních příkladů spolupráce se uskutečnil v dubnu tohoto roku, kdy za přítomnosti místopředsedy Senátu Parlamentu ČR

Jiřího Oberfalzera, zvláštního zmocněnce Ministerstva zahraničních věcí ČR pro krajanské záležitosti Jiřího Krátkého a již vzpomenutého Jaroslava Havelky došlo k slavnostnímu předání manifest Čechů švýcarských, vydaného v lednu 1915 do péče Národního archivu. Tento dokument požadoval obnovení samostatnosti českých zemí a Slovenska. Kritizoval vedení monarchie za vmanévrování českého národa do „hrozného“ války. Krajané se přihlásili k odkazu Jana Husa a k demokratickým a svobodomyšlným tradicím českého národa.

V roce 2022 jsme převzali rovněž písemnosti Československého spolku Domm Basilej. Na žádost bývalého předsedy spolku, PhDr. Jiřího Hanzala jsme v nejkratším možném termínu písemnosti převzali do péče Národního archivu, neboť spolek se stěhoval ze stávajících prostor, a pokud bychom tak neučinili, hrozilo nebezpečí jejich ztráty či poškození. Ve fondu jsou uloženy stanovy spolku, zápisy ze schůzí (nejstarší kniha zápisů Československého kroužku v Basileji je z roku 1889), korespondence, fotografie, dokumentace ke kulturním a vzdělávacím akcím, které spolek pořádal.

Poslední významnou přejímkou roku 2023 se staly písemnosti Českého a slovenského sdružení v Kanadě. Národní archiv převzal v červnu 2023 do své správy kompletní soubor dokumentů významné krajanské organizace Českého a slovenského sdružení v SSK Kanadě. Rozsáhlý celek čítající přibližně 50 běžných metrů zahrnuje cenné informace o činnosti zahraničních komunit Čechů a Slováků na severoamerickém kontinentu od 30. let 20. století do současnosti. Dochovaly se nejen materiály ústředních spolkových orgánů, ale též agenda jednotlivých poboček a písemnosti redakcí krajanských periodik. Do České republiky byl archivní fond transportován za pomoci Stálé komise Senátu Parlamentu České republiky (PČR) pro krajany žijící v zahraničí s laskavou pomocí místopředsedů Senátu PČR Jiřího Oberfalzera a Tomáše Czernina) a Ministerstva obrany ČR. Část dokumentů byla původně uložena v kanadském Národním archivu v Ottawě (Library and Archives Canada) a druhá část ve spisovně ČSSK nedaleko Toronta. Provedená operace tedy umožnila scelení veškeré dokumentace týkající se krajanského života v Kanadě do jednoho celku uloženého v Praze.

Jestliže podle básnického vyjádření spisovatele Arnošta Lustiga platí, že „*paměť je mozkem duše, duchovní páteř, bez které se naše tělo pokříví*“ a „*zapomnění je Atlantida, která už neodvolatelně zmizela pod ledovými vlnami oceánu*“, pak získáváním, uchováním, zpracováním a zpřístupněním písemností významných osobností z řad zahraničních Čechů a archívů krajanských spolků, smíme přispět k tomu, abychom my sami a generace budoucí v ledových vodách zapomnění neutonuli.

Jedná se o text příspěvku přednesený dne 21. 9. 2023 na konferenci Úloha a místo zahraničních Čechů v bilaterálních vztazích II., jež připravila Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí.

*Blanka Karlsson při jedné ze svých pravidelných návštěv Národního archivu. Zleva PhDr. Jiří Křestan, CSc., Mgr. Zora Machková a Mgr. Jan Kahuda Ph.D.
(Osobní archiv Blanky Karlsson)*

*Paní Marlen Kryl při podpisu darovací smlouvy v roce 2021. Paní Kryl darovací smlouvu podepsala na pracovním stole svého manžela.
(foto Jakub Šlouf)*

*Původní uložení osobního archivu Karla Kryla v Německu před jeho převozem do České republiky.
(foto Jakub Šlouf)*

*Paní Marlen Kryl (uprostřed) při návštěvě Národního archivu v roce 2021
(foto Miroslav Šepták)*

*Setkání Jaroslava Havelky (vlevo) s ředitelem Národního archivu
PhDr. Ing. Milanem Vojáčkem, Ph.D.
(foto nacrz.cz)*

*Slavnostní předání Manifestu Čechů švýcarských v prostorách Senátu Parlamentu ČR dne
27. dubna 2023. Zleva: Bronislava Vacková, Milan Vojáček, Jiří Krátký, Jaroslav Havelka,
Jiří Oberfalzer, Jiří Křestan a Petr Kostka.
(foto nacrz.cz)*

*Vykládání písemností Českého a slovenského sdružení
v Kanadě z vládního speciálu na vojenském letišti
v Praze-Kbelích v červnu 2023.
(foto Jakub Šlouf)*

*Slovácký krúžek v při návštěvě v Národním archivu dne 27. září 2019. Uprostřed (v pruhozaném triku)
Jana Bratinková předsedkyně Klubu občanů České republiky na Slovensku.
(foto Jan Kouřimský)*